

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

લિંગારી ઓબુલમ્મા

વિ.

એલ. વેંકટ રેડ્ડી અને અન્ય

૧૯ જાન્યુઆરી, ૧૯૭૯

[એસ. મુર્તઝા ફઝલ અલી અને એ. ડી. કોશલ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

પીનલ કોડ કલમ ૪૯૪ — નો વ્યાપ — કલમ લાગુ કરવા માટે સંતોષવી પડતી આવશ્યક શરતો.

અપીલકર્તા સામાવાળા નં. ૧ ના પત્ની હતા. પતિ અને પત્ની વચ્ચેના સંબંધો કેટલાક વર્ષોથી વણસેલા હોવાથી તેઓ અલગ રહેતા હતા. પતિની એવી ફરિયાદ પર કે તેની પત્નીએ તેમના લગ્ન અસ્તિત્વમાં હોવા દરમિયાન અન્ય વ્યક્તિ સાથે લગ્ન કર્યા છે, તેણી અને આરોપી નં. ૪ ને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યા હતા.

પત્નીની રિવિઝન પિટિશન મંજૂર કરતાં હાઈકોર્ટે એ કારણોસર લગ્નને રદબાતલ ઠેરવ્યા કે હિંદુ લગ્નમાં કરવા જરૂરી હોય તેવી આવશ્યક વિધિઓ, એટલે કે દત્ત હોમ અને સમ્પત્તિ કરવામાં આવી હતી તે સાબિત કરવા માટે કોઈ પુરાવા નહોતા.

આ કોર્ટમાં અપીલમાં પતિએ એવી દલીલ કરી હતી કે પક્ષકારો જે સમુદાયના હતા તે સમુદાય દ્વારા અનુસરવામાં આવતા રિવાજ હેઠળ સમ્પત્તિ એ માન્ય લગ્ન માટે આવશ્યક જરૂરિયાત નહોતી પરંતુ લગ્ન સમયે કન્યાના ગળામાં દોરો બાંધવો એ માન્ય લગ્ન માટે પૂરતું હતું અને આ કરવામાં આવ્યું હોવાથી, બીજા લગ્ન માન્ય હતા અને પત્ની આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ ગુના માટે દોષિત હતી.

અપીલ નામંજૂર કરતા,

ઠેરવેલ કે: ફરિયાદપક્ષ એ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો કે બીજા લગ્ન માન્ય લગ્ન હતા અને, તેથી, સામાવાળાઓને નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં હાઈકોર્ટ યોગ્ય હતી. [૧૦૨૨ એફ]

આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ દોષિત ઠરાવતા પહેલા નીચેના તત્વો સંતોષવા આવશ્યક છે:—

(૧) કે ફરિયાદીના આરોપી સાથે લગ્ન થયા હતા;

(૨) કે આરોપીએ પ્રથમ લગ્ન હજી અસ્તિત્વમાં હતા ત્યારે બીજા લગ્ન કર્યા હતા; અને

(૩) કે બંને લગ્ન માન્ય હતા અને પક્ષકારોને લાગુ પડતા કાયદા મુજબ કડક રીતે થયા હતા. [૧૦૨૨ બી]

વર્તમાન કેસમાં પક્ષકારોમાં એવો કોઈ રિવાજ હતો જે કાયદાના લિખિત લખાણને અમાન્ય કરતો હોય તે દર્શાવવા માટે કોઈ પુરાવા નહોતા. બીજું, પતિએ સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કર્યો નહોતો કે પક્ષકારો હિંદુ કાયદાના અપવાદરૂપે રિવાજ દ્વારા સંચાલિત હતા. લગ્ન કરાવનાર મહારાજે પક્ષકારો રિવાજ દ્વારા સંચાલિત હતા કે નહિ તે અંગે સંપૂર્ણ અજ્ઞાનતા દર્શાવી હતી. તેથી સાક્ષી પક્ષકારોના પરિવારમાં કોઈ પણ રિવાજના અસ્તિત્વ વિશે જુબાની આપવા માટે અસમર્થ હતો. જ્યારે મહારાજે કહ્યું કે પવિત્ર અગ્નિ અને સમપટ્ટીનો કોઈ રિવાજ નહોતો ત્યારે તેમનો કહેવાનો અર્થ એ હતો કે બીજા લગ્નમાં આ બે વિધિઓ કરવામાં આવી નહોતી. [૧૦૨૨ સી-ડી અને ૧૦૨૧ જી-એચ]

ઈન રી: ડોલગોન્ટી રાઘવા રેડ્ડી અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ (એ.પી.) ૧૧૭ લાગુ પડતા ન હોવાનું ઠેરવવામાં આવ્યું.

ફોજદારી અપીલ હુકમત: ૧૯૭૫ ની ફોજદારી અપીલ નં. ૩૩૯.

૧૯૭૪ ના ક્રિમિનલ રિવિઝન કેસ નં. ૫૧૬ (૧૯૭૪ ની ક્રિમિનલ રિવિઝન પિટિશન નં. ૧૨) માં આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટના તારીખ ૧૯-૩-૧૯૭૫ ના ચુકાદા અને હુકમ સામે સ્પેશિયલ લીવ દ્વારા અપીલ.

અપીલકર્તા તરફે પી. પરમેશ્વર રાવ, ટી. વી. એસ. એન. ચારી અને આર. નાગરત્નમ.

સામાવાળા તરફે એ. વી. વી. નાયર.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ ફઝલ અલી દ્વારા આપવામા આવેલ.

સ્પેશિયલ લીવ દ્વારા કરવામાં આવેલ આ અપીલ ફરિયાદી દ્વારા આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટના સામાવાળાઓને નિર્દોષ છોડી મૂકતા હુકમ સામે દાખલ કરવામાં આવી છે, જેઓને ટ્રાયલ કોર્ટના મેજિસ્ટ્રેટ અને સેશન્સ જજ દ્વારા આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યા હતા અને સેશન્સ જજ દ્વારા સુધારેલ મુજબ છ મહિનાની સખત કેદ અને રૂ. ૧૦૦/- ના દંડની સજા ફટકારવામાં આવી હતી.

અપીલકર્તાએ સામાવાળા નં. ૧ સામે એવા કારણોસર ફરિયાદ દાખલ કરી હતી કે તે તેણીના પતિ હતા અને પ્રથમ લગ્ન અસ્તિત્વમાં હતા ત્યારે તેમણે બીજા લગ્ન કર્યા હતા અને, તેથી, આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૪ માં સમાવિષ્ટ મુજબ દ્વિપત્નીત્વના ગુના માટે દોષિત હતા. ફરિયાદપક્ષ મુજબ અપીલકર્તા સાથે સામાવાળા નં. ૧ ના પ્રથમ લગ્ન ૨૨-૪-૬૮ ના રોજ થયા હતા. પ્રથમ લગ્નના આશરે ૩ વર્ષ પછી પતિ અને પત્ની વચ્ચેના સંબંધો વણસ્યા હતા અને તેઓ અલગ થયા હતા, પરંતુ કોઈ છૂટાછેડા થયા નહોતા. ૧-૪-૧૯૭૨ ના રોજ સામાવાળા નં. ૧ એ આરોપી નં. ૪ સાથે લગ્ન કર્યા અને સામાવાળાના સંબંધી એવા અન્ય આરોપીઓએ લગ્નમાં ભાગ લીધો. આ હકીકત જાણવા પર

અપીલકર્તાએ ૨૬-૪-૧૯૭૨ ના રોજ ફરિયાદ દાખલ કરી જેના આધારે સામાવાળાઓ સામે કાનૂની કાર્યવાહી કરવામાં આવી અને અંતે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યા. કેસ રિવિઝનમાં હાઈકોર્ટમાં ગયો જેણે રિવિઝન સ્વીકારી અને આરોપીઓને એવા કારણોસર નિર્દોષ છોડી મૂક્યા કે આરોપી નં. ૪ અને આરોપી નં. ૧ વચ્ચે માન્ય લગ્ન થયા હોવાનો કોઈ પુરાવો નહોતો. આ હુકમ સામે અપીલકર્તાએ સ્પેશિયલ લીવ માટે પિટિશન દાખલ કરી અને સ્પેશિયલ લીવ મેળવ્યા બાદ, અપીલ અમારી સમક્ષ સુનાવણી માટે મૂકવામાં આવી છે.

આ અપીલમાં સામેલ ટૂંકો મુદ્દો એ છે કે સામાવાળા નં. ૧ (એ-૧) દ્વારા સામાવાળા નં. ૪ (એ-૪) સાથે કરવામાં આવેલ બીજા લગ્ન કાયદેસર રીતે માન્ય લગ્ન હતા કે નહિ. હાઈકોર્ટે એ બાબત પર ધ્યાન દોર્યું કે હિંદુ કાયદા હેઠળ, માન્ય લગ્નની બે આવશ્યક વિધિઓ દત્ત હોમ અને સપ્તપદી છે, એટલે કે પવિત્ર અગ્નિની આસપાસ સાત પગલાં લેવા. હાઈકોર્ટને જણાવ્યું કે આ બે આવશ્યક વિધિઓમાંથી કોઈ પણ કરવામાં આવી હતી તે સાબિત કરવા માટે બિલકુલ કોઈ પુરાવા નહોતા, અને તેથી, કાયદાની દૃષ્ટિએ લગ્ન રદબાતલ હતા. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને હાઈકોર્ટે ઠેરવેલ કે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૪ હેઠળની દોષિત ઠરાવ્યાની સજા ટકાવી શકાય નહિ.

અપીલના સમર્થનમાં શ્રી રાવે એવી રજૂઆત કરી છે કે હાઈકોર્ટે કાયદાનો ખોટો દૃષ્ટિકોણ લીધો છે અને એ હકીકતને નજરઅંદાજ કરી છે કે વર્તમાન

કેસમાં, પક્ષકારો રેડ્ડી સમુદાયના હતા અને તેથી તેઓ રિવાજ દ્વારા સંચાલિત હતા અને રિવાજ હેઠળ હાઈકોર્ટ દ્વારા ઉલ્લેખિત બે વિધિઓ માન્ય લગ્ન માટે બિલકુલ જરૂરી નહોતી. રિવાજ હેઠળ જરૂરી એવી અન્ય વિધિઓ પુરોહિત (ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧) મુજબ કરવામાં આવી હતી. જોકે, કમનસીબે, વર્તમાન કેસમાં પુરાવાની સ્થિતિમાં અમારા માટે એવું ઠેરવવું અશક્ય છે કે બીજા લગ્ન માન્ય હતા. પ્રથમ સ્થાને ફરિયાદમાં એ સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી કે પક્ષકારો હિંદુ કાયદાના અપવાદરૂપે રિવાજ દ્વારા સંચાલિત હતા. બીજું, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ એ આ પ્રમાણે જણાવ્યું હતું:-

"કાપુઓમાં, તેમના રિવાજો મુજબ દરેક સમુદાય લગ્ન કરશે. કેટલાક કાપુઓમાં મંગલસૂત્રના બદલે માત્ર 'દોરો' હોય છે. મને ખબર નથી કે આરોપીનો રિવાજ (આચારમ) શું છે. પવિત્ર અગ્નિ પ્રગટાવવાનો કોઈ રિવાજ નહોતો. ત્યાં કોઈ 'અગ્નિ ગુંડમ' (પવિત્ર અગ્નિ અને કન્યા અને વર દ્વારા ૭ વાર ફરવા) નહોતા. મને ખબર નથી કે ખાનગી લગ્નના કિસ્સામાં આ સાચું છે કે નહિ".

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ ના ઉપરોક્ત નિવેદન પરથી એવું જણાશે કે તેમણે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે તેઓ જાણતા નથી કે આરોપીનો રિવાજ શું છે. આરોપી રિવાજ દ્વારા સંચાલિત હતા કે નહિ તે હકીકત પ્રત્યે સંપૂર્ણ અજ્ઞાનતા દર્શાવ્યા પછી સાક્ષીએ આગળ જણાવ્યું કે પવિત્ર અગ્નિ અને સમ્પત્તીનો કોઈ

રિવાજ નહોતો. સાક્ષીનો ખરેખર અર્થ એ છે કે સામાવાળા નં. ૧ દ્વારા કરવામાં આવેલા બીજા લગ્નમાં, આ બે વિધિઓ તેમના દ્વારા કરવામાં આવી નહોતી. જોકે, શ્રી રાવે ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે આ સાક્ષી સાબિત કરે છે કે રેડ્ડી સમુદાયમાં સપ્તપદીનો રિવાજ પ્રચલિત નહોતો અને મંગળસૂત્રના બદલે 'દોરો' પહેરાવવો પૂરતું હતું. અમારા મતે જ્યારે સાક્ષીએ સ્પષ્ટપણે કબૂલ્યું છે કે તેઓ આરોપીના રિવાજ વિશે જાણતા નથી ત્યારે તેઓ આરોપીના પરિવારમાં કોઈ પણ રિવાજના અસ્તિત્વ વિશે જુબાની આપવા માટે અસમર્થ હતા. તે સુસ્થાપિત છે કે કલમ ૪૮૪ હેઠળ દોષિત ઠરાવતા પહેલા નીચેના તત્વો સાબિત કરવા આવશ્યક છે:—

(૧) કે ફરિયાદીના આરોપી સાથે લગ્ન થયા હતા;

(૨) કે આરોપીએ પ્રથમ લગ્ન હજુ અસ્તિત્વમાં હતા ત્યારે બીજા લગ્ન કર્યા હતા;

(૩) કે બંને લગ્ન માન્ય હતા અને પક્ષકારોને લાગુ પડતા કાયદા મુજબ કડક રીતે થયા હતા.

વર્તમાન કેસમાં એવું દર્શાવવા માટે કોઈ પુરાવા નહોતા કે રેડ્ડીઓમાં કોઈ એવો રિવાજ હતો જે કાયદાના લિખિત લખાણને અમાન્ય કરતો હોય. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી-૧ નો પુરાવો આ હકીકત સાબિત કરવાના ધોરણમાં સ્પષ્ટપણે ઓછો પડે છે. જોકે, શ્રી રાવે એ દર્શાવવા માટે અન્ય કેટલાક કેસમાં આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટના નિર્ણય પર મજબૂત રીતે આધાર રાખ્યો હતો કે તેલંગાણા

વિસ્તારના રેહી સમુદાયમાં ઉપર ઉલ્લેખિત બે વિધિઓ જરૂરી નહોતી. પ્રથમ સ્થાને ઇન રી: ડોલગોન્ટી રાઘવા રેહી અને અન્ય(૧) ના કેસમાં ઉપર ઉલ્લેખિત નિર્ણય સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે તે કેસમાં કોર્ટ માત્ર તેલંગાણાના રેહી સમુદાય સાથે જ સંબંધિત હતી. ટ્રાયલ કોર્ટે તેના ચુકાદામાં ધ્યાન દોર્યું છે કે જ્યાં સુધી આરોપીનો સંબંધ છે, તે તેલંગાણા વિસ્તારના નહિ પરંતુ રાયલસીમા વિસ્તારના રેહી સમુદાયના છે. આ સંજોગોમાં હાઈકોર્ટનો ચુકાદો અપીલકર્તા માટે કોઈ કામનો ન હોઈ શકે. તદુપરાંત, રિવાજનું અસ્તિત્વ ફરિયાદમાં ઉલ્લેખિત ન હોવાથી કે પુરાવામાં સાબિત ન હોવાથી, આ કોર્ટ માટે હાઈકોર્ટના નિર્ણય પર આધાર રાખવો મુશ્કેલ હશે જે તેની સમક્ષના કેસના પુરાવા, હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત હતો. આ સંજોગોમાં અમે હાઈકોર્ટ સાથે સહમત છીએ કે ફરિયાદપક્ષ એ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો હતો કે સામાવાળા નં. ૧ દ્વારા સામાવાળા નં. ૪ સાથે કરવામાં આવેલ બીજા લગ્ન માન્ય લગ્ન હતા અને, તેથી, સામાવાળાઓને નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં હાઈકોર્ટ સંપૂર્ણપણે યોગ્ય હતી. અપીલ તથ્યવિહીન છે અને તે મુજબ નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

પી.બી.આર.

અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવી.

(૧) એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ એ.પી. ૧૧૭

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.